

ANNA OVASKA

Filosofi koekaniinina

Walter Benjamin, *Hashiksesta*. Suom. Markus Jääskeläinen. Esipuhe Ville-Juhani Sutinen. Savukeidas, Turku 2011. 132 s.

Savukeidas on julkaissut eräänlaisena hieman hämmentävänä kulttuuritekona Walter Benjaminin muistiinpanot hašiškokeista, joita hän teki vuosina 1928–1934. Tekstien oli alun perin tarkoitus muodostaa tutkielma huumausaineista ja niiden kulttuurisista merkityksistä, mutta projekti jäi teoreetikolta lopulta kesken.

Nyt suomennettuna kokonaisuutena Benjaminin muistiinpanot voidaan rinnastaa muiden muassa Aldous Huxleyn, Thomas DeQuinceyn ja Fitz Hugh Ludlowin kulttiteoksiin, jotka on niin ikään suomennettu viime vuosina. Teosten selkein yhtymäkohta on surrealismin ja dadan tajuntakokeissa. Benjaminin tekstit ovat nimenomaan kuvauksia kokeista, joiden avulla hän pyrki huojuttamaan tajunnan rajoja.

Huumekokemuksista kirjoittaminen vaatii tiettyjä järjestelyjä, mikä käy hyvin ilmi teoksen jälki-osasta, joka koostuu Benjaminin ja hänen ystäviensä, muiden muassa lääkäreiden Ernst Joëlin ja Fritz Fränkelin, laatimista koepöytäkirjoista. Kielellinen yhteys toisiin ihmisiin tarvitaan, jotta kokemuksista ylipäänsä jäisi jälkiä.

Hašišta 20-luvun Marseillessa

Teoksen alussa on kaksi tarinan muotoon kirjoitettua juttua Marseillessa. Ensimmäinen, ”Myslowice–Braunschweig–Marseille -tarina

hašišhuumasta”, on kirjoittajan mukaan erään taidemaalarin kokemus, jälkimmäinen taas tapahtumiltaan lähes identtinen ”Hašišta Marseillessa”. Myöhemmin tarina toistuu vielä Benjaminin kirjaamana pöytäkirjana (29. syyskuuta 1928).

Tarinoiden keskiössä on kaupungin muuttuminen huumeen vaikutuksesta: ”oli kyse yrityksestä alistua täysin maagiselle kädelle, jolla kaupunki oli hellästi tarttunut minua niskasta” (20).

Käsikirjoituksen keskeneräisyys näkyy toistoina, mutta toisto myös paljastaa kokemukset ja ideat, joita Benjamin on pitänyt keskeisinä. ”Sille, joka on ottanut hašišta, Versailles ei ole liian suuri eikä ikuisuus liian pitkä.” (22; 30; 82); hasiksen syöjä kävelee katukiviä helposti kuin ”reipas kulkuri” (23; 31; 83). Kaupunki avautuu huumatulle uuteen tapaan, ja Benjamin pyrkii kirjaamaan ylös jokaisen vaikutelman.

Auraattisia kokemuksia

Itse huumekekkeissa muistiinpanot täyttyvät kuvista, metaforista ja assosiaatioista. Ville-Juhani Sutinen ylistää esipuheessa Benjaminin kykyä ”filosofiseen analyttisyyteen”, ja tämä tosiaan ilmenee ainakin kuvausten systemaattisuutena. Benjaminia kiinnostaa tekemiensä havaintojen kielellinen ilmaisu ja esimerkiksi ilmaisun foneettiset piirteet. Hän tuntuu samalla tutkivan esimerkiksi unien logiikkaa, mutta

huomaa, että unia on mahdollista kontrolloida paremmin kuin huumeiden aiheuttamia hallusinaatioita. Molemmille on kuitenkin yhteistä nopea katoaminen ja unohtaminen.

Benjaminin filosofiselle tuotannolle keskeinen auran käsite nousee muistiinpanoissa esiin tasaisin väliajoin, erityisesti maaliskuun 1930 kokeessa. Arkikokemuksen tavoittamattomissa olevaan, objektien ainutkertaisuuteen ja autenttisuuteen viittaava aura voidaan nähdä huumassa, joka irrottaa kokijan loogisesta ajattelusta:

”Ensinnäkin oikea aura esiintyy kaikkien asioiden kohdalla, ei vain tiettyjen, kuten kuvitellaan. Toisekseen aura muuttuu perusteellisesti sen verhoaman esineen jokaisen liikkeen myötä. Kolmanneksena oikeaa auraa ei missään nimessä voi pitää henkisten taikasäteiden hienostuneena vastineena, jollaisena rahvaanomaiset mystiikkaa käsittelevät teokset sen esittävät ja kuvailevat. Pikemminkin aidon auran tunnusomainen piirre on ornamentaalisuus, esinettä tai olentoa ympäröivä koristeellinen aines, jonka sisällä ne ovat piilossa kuin jonkinlaisessa laatikossa. Mistään ei luultavasti saa niin hyvää käsitystä aurasta kuin van Goghin myöhemmistä maalauksista, joissa aura on maalattu – siten näitä maalauksia voisi kuvata – itse asioihin. (93)”

Auran ornamentaalisuus on aihe, johon Benjamin palaa useasti.

”Propositionaalinen epäonnistuminen on sisäänkirjoitettu itse huumeen logiikkaan.”

Oopiumilla suoritettussa kokeessa esineiden ja olentojen ornamentaalisuus samastuu lapsen kuumehoureiseen kokemukseen. Benjaminia kiinnostavatkin kielellisen ilmaisun ja tajunnan rajatilat, sairauden aiheuttamat tajunnan muutokset sekä pienen lapsen kokemukset ikään kuin toisilleen rinnasteisina. Ajoittain huumausaineen vallassa olevan seikkailijan havainnot ovat kuin lasten leikeistä: ”Tämä on tarina kattomodistista, joka sommittelee kaupungin kattoja kulloistenkin mallien mukaisesti” (106); ”Kun joku on tehnyt jotakin hyvää, hänen teostaan tulee kenties linnun silmä” (114) tai ”Tärkeät ajatukset täytyy panna nukkumaan pitkäksi aikaa” (115). Huuma synnyttää poeettisia yhteyksiä asioiden välille.

Viimeinen koe vie Benjaminin sanaleikittelemään *säumen*-verbin kaksoismerkityksellä ”päärmätä” ja ”jokellella” ja sanan yhteydellä ”helmaan” (*saum*). Naisen työ ja lapsen jokeltelu ovat erottamattomat toisistaan, ja symbolit kasautuvat, kun naiseus esiintyy myös yhteydessä fallisiin kuviin. Koepöytäkirjan lopussa Benjamin kirjoittaa, että ”tuhmuus on lapsen surua siitä, ettei omaa taikavoimia” ja ”lapsen täytyy saada lahjoja, muuten hän kuolee tai menee rikki tai lentää pois – kuten lapset Jöröjukka-saduissa. Tämä on Jöröjukan salaisuus” (130). Muistiinpano kääntyy pohdinnaksi lapsuuden

kaikkivoipaisuuden kokemuksista, joita pidetään luovuuden lähteenä: lahjat ovat mahdollisuuksia kuvitteluun ja leikkiin. Benjaminin merkinnät ovat täynnä viitauksia taiteeseen ja filosofiaan. Assosiaatiot kuljettavat havaintoa eteenpäin ja tarjoavat loputtomasti mahdollisuuksia tulkinnoille.

Ontot hedelmät

Ville-Juhani Sutinen toteaa esipuheessa, että Benjamin eroaa muista huumausaineista kirjoittaneista siinä, että tämä ei ollut ”huumeen viheliäinen orja” ja kykenee hyvinkin älykkäisiin huomioihin jopa huumausaineiden alaisena. Samaan liittyy myös toistuva kriittinen suhtautuminen huumausaineisiin. Benjamin kuvaa huumeen aiheuttamaa onttoa sosiaalisuutta, joka saa aikaan halveksunnan niitä ihmisiä kohtaan, jotka eivät ole aineen vaikutuksen alaisia. Tärkeällä sijalla ovat myös huumeiden aiheuttamat pelkotilat, etäisyytenä ja ylimielisyytenä ilmenevä ahdistus sekä masennus. Koepöytäkirjoissa Benjamin ilmaisee vastenmielisyytensä muun muassa morfiinia kohtaan, jonka tarjoama huuma on ”koristehuuma ja reklaamihuuma” tai – hyvin benjaminilaisittain – ”tavaratalohuuma, kaikki massatuotettua” (104).

Mitä pidemmälle ajassa liikutaan, sitä vahvemmin huumausaineilla näyttää olevan merkitystä

pelkkänä tajunnan katalysaattorina. Kokeet, joissa tajunnantilat latistuvat ja täyttyvät negatiivisilla kokemuksilla, ovat Benjaminille pettymyksiä. Samaa voisi toki kuvata myös tottumisena ja kyllästyminenä. Huumausaineen tajuntaa laajentavat mahdollisuudet ovat rajalliset, ja jossakin kohtaa kokeet alkavat toistaa itseään (hasis) – tai koehenkilöt ovat niin päihtyneitä tilassa, ettei kokemuksista jää jälkiä (morfiini).

Keskeneräiseksi projektiksi jäänyt tutkimus huumausaineiden merkityksestä onkin samaan aikaan täydellinen kuvaus. Propositionaalinen epäonnistuminen on sisäänkirjoitettu itse huumeen logiikkaan, ja on ymmärrettävää, että kokeiden toistuessa samanlaisina projekti saattoi Benjaminista alkaa tuntua merkityksettömältä.

Sen sijaan psyykkisten rajoitilojen kuvauksena Benjaminin *Hashiksesta* on mielenkiintoista ja merkityksellistä luettavaa. Hajanaiset muistiinpanot vievät unen ja valheen rajamailla olevaan todellisuuteen, jossa asioilla on oma poeettinen logiikkansa. Tekstit myös muistuttavat, että tajunnan rajamaailmoja voidaan ilmaista, mutta niitä ei välttämättä tarvitse yrittää purkaa tai jäsentää enempää kuin niiden kielentäminen vaatii.